

Generaldirektören

Redovisning av utvecklingsarbete avseende sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter på Statens institutionsstyrelse

Uppdraget

Statens institutionsstyrelse (SiS) har sedan 2017 regeringens uppdrag att genomföra ett utvecklingsarbete för att främja sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) bland unga och klienter på SiS ungdomshem och LVM-hem¹.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 oktober 2018.

Bakgrund

Bakgrunden till uppdraget är kunskap om att tvångsomhändertagna ungdomars attityder och erfarenheter inom SRHR-området skiljer sig från andra jämnårigas². Exempelvis har unga inom SiS i högre utsträckning sexdebuterat innan de fyllt 15 år. De anger också i högre utsträckning att det senaste sextillfället var helt oskyddat (vare sig med kondom eller hormonellt preventivmedel) och att det senaste sextillfället var under påverkan av alkohol eller droger. De anger också i högre utsträckning att de har erfarenhet av sex mot sin vilja liksom av egen eller partners graviditet.

¹ Regeringskansliet, Socialdepartementet (2017) *Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Statens institutionsstyrelse* (S2016/07146/FST, S2017/07302/RS).

² Lindroth, M., Löfgren-Mårtensson, L., Månsson, S-A (2012) *Marginaliserad sexualitet? Tvångsomhändertagna ungdomars attityder och erfarenheter*. Socionomens forsknings supplement, 31, 44-52, Lindroth M., Tikkanen R., Löfgren-Mårtensson L. (2013) *Unequal sexual health- Differences between detained youth and their same-aged peers*. Scandinavian Journal of Public Health, 41 (7), 720-726.

Andelen ensamkommande barn och unga har ökat inom SiS de senaste åren. Det är angeläget att de insatser som genomförs också omfattar gruppen ensamkommande eftersom behovet av ökad kunskap och insatser på SRHR-området kan vara betydande³.

Även vuxna personer med missbruk är en särskilt riskutsatt och risktagande grupp. Användning av alkohol och droger i samband med sex medför ökad risk för sexuellt överförda infektioner, oönskade graviditeter och risk för att bli utsatt för sexuellt våld⁴. Därför omfattar uppdraget också missbruksvården och klienter på SiS LVM-hem.

Utgångspunkter för uppdraget

Sexuella och reproduktiva rättigheter ingår i de mänskliga rättigheterna, på samma sätt som de också finns i många svenska lagar. De ingår också i Förenta Nationernas globala mål för hållbar utveckling, Agenda 2030⁵. I mål 3, *Hälsa och välbefinnande*, finns delmål 3.7 som handlar om att medlemsländerna ska säkerställa allas tillgång till sexuell och reproduktiv hälsovård, inklusive familjeplanering, information och utbildning och integrera reproduktiv hälsa i nationella strategier och program. Mål 5 handlar om *Jämställdhet* och delmål 5.2 om att avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering. På det här området vägleds SiS också av regeringens strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor⁶. Vidare handlar delmål 5.6 om att säkerställa allmän tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och reproduktiva rättigheter.

I barnkonventionen ingår också rätten till hälsa och andra artiklar med relevans för uppdraget, som barns och ungas rätt att få det som är det bästa för dem och att inte bli utnyttjade eller diskriminerade.

SiS har för avsikt att genomgående i uppdraget utgå från ett rättighetsperspektiv och synliggöra, problematisera och förändra de föreställningar och normer på SRHR-området som kan ligga till grund för diskriminerande strukturer.

³ Ungdomsmottagningen på nätet (UMO) (2016) *Vad behöver unga nyanlända? En studie av ensamkommandes och andra unga nyanländas behov när det gäller frågor kring sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) och psykisk hälsa.*

⁴ Ross, M. W., & Williams, M. L. (2001). Sexual behavior and illicit drug use. *Annual Review of Sex Research*, 12(1), 290-310.

⁵ Förenta nationernas utvecklingsmål: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/>

⁶ Socialdepartementet (2016) *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.* Skr. 2016/17:10, kapitel 5.

I uppdraget arbetar SiS för att integrera SRHR-området som en del av det ordinarie hälsoarbetet. Det innebär att de aktiviteter och upplägg som beskrivs i det följande är tänkta att hålla på lång sikt och ska bidra till kontinuitet i det arbete som påbörjats.

Genomförda och planerade aktiviteter

Nedan följer en beskrivning av planerade och genomförda aktiviteter i SiS SRHR-uppdrag.

Inventering av verksamhetens behov hösten 2017

Hösten 2017 inventerades verksamhetens behov av utbildningsinsatser på SRHR-området. Det gjordes med hjälp av så kallade dialogmöten som samlade närmare 250 företrädare från verksamheten i olika konstellationer. I dialogerna medverkade missbruksvårdens personal, personal från akutavdelningar, utredningsavdelningar och behandlingsavdelningar på ungdomshemmen samt sjuksköterskor, psykologer och rektorer. Dialogerna genomfördes tillsammans med externa aktörer som har sakkunskap på SRHR-området: Folkhälsomyndigheten, Skolverket och Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU).

Som en del av inventeringen gjorde SiS också en kartläggning av våldsutsatthet och sexuell och reproduktiv hälsa bland ungdomar och klienter. Kartläggningen är baserad på data från inskrivningsintervjuer med ungdomar åren 2012–2016 och klienter åren 2014–2016⁷.

Webbutbildning och utbildningsträffar för personal – ett kompetenslyft 2019

Behovsinventeringen som genomfördes 2017 har legat till grund för en webbutbildning med tillhörande utbildningsmaterial och utbildningsträffar som RFSU utvecklar på uppdrag av SiS.

Arbetet med att ta fram webbutbildningen pågår hösten 2018 och utbildningen görs i fyra moduler som riktar sig till följande målgrupper:

- All personal på ungdomshemmens och LVM-hemmens avdelningar.
- Sjuksköterskor på ungdomshemmen och LVM-hemmen.
- Elevhälsoteam på ungdomshemmen.
- Personal med uppdrag att motivera och behandla unga och klienter som är placerade på grund av missbruk.

⁷ Statens institutionsstyrelse (2018) *Kartläggning av våldsutsatthet och sexuell och reproduktiv hälsa bland klienter och ungdomar placerade hos SiS baserat på inskrivningsintervjuer*, Uppföljnings-PM nr. 1 2018.

Webbutbildningen är utformad så att den enkelt kan revideras och kompletteras med nya moduler efter SiS framtida behov och uppdrag.

Efter webbutbildningen följer utbildningsträffar (1+1 dagar) för målgrupperna sjuksköterskor, elevhälsoteam och personal med uppdrag att motivera och behandla personer i missbruk, se bilaga. Utbildningarna startar våren 2019 och leds av personal från RFSU.

Behandlingsprogram för unga som begår sexuella övergrepp

Antalet unga som placeras inom SiS på grund av att de har begått sexuella övergrepp har ökat, både inom ungdomsvården och den slutna ungdomsvården. Mot den bakgrunden har SiS utvecklat behandlingsprogrammet STOPPA⁸ och en myndighetsövergripande vägledning för arbetet med målgruppen. Programmet finns i en längre och en kortare version för att kunna anpassas till de ungas behov och placerings- och verkställighetstider. Den längre versionen av programmet har använts på SiS ungdomshem Bärby under flera år och har stått som förlaga till den kortare versionen, STOPPA Bas. Programmet bygger bland annat på dialektiskt beteendeterapi (DBT).

Fyra ungdomshem⁹ ska pröva STOPPA Bas i en pilotverksamhet 2019. Hösten 2018 utbildas därför särskilda STOPPA Bas-team på hemmen. Målsättningen är att STOPPA Bas ska bli en av SiS kunskapsbaserade metoder.

SiS har presenterat STOPPA på politikerveckan i Almedalen 2018 och på den internationella konferensen *Better together*, anordnad av Association for the treatment of sexual abusers (ATSA) i Vancouver hösten 2018.

Personalutbildning och sexualundervisning för unga

SiS har inlett ett samarbete med RFSU för perioden 2017–2019 som innebär att RFSU tillhandahåller utbildning för personal på SiS ungdomshem och sexualundervisning för ungdomarna. I samarbete med RFSU upprättar de ungdomshem som deltar en handlingsplan för SRHR-arbetet, som bland annat inkluderar att bygga upp kontakter med ungdomsmottagningen på orten.

Upplägget bygger på RFSU:s utbildningskoncept *Nyfiken – sex och relationer för unga nyanlända*, som finansieras av Allmänna Arvsfonden. För SiS har upplägget emellertid anpassats så att det omfattar samtliga unga och fått namnet *Prata om sex och relationer med ungdomar på SiS ungdomshem*.

⁸ STOPPA står för Start, Teori Och Praktik, Paus, Avslut.

⁹ SiS ungdomshem Bärby, SiS ungdomshem Hässleholm, SiS ungdomshem Johannisberg och SiS ungdomshem Råby.

Hittills har fyra ungdomshem deltagit¹⁰, ytterligare tre deltar hösten 2018 och två har en färdig planering för våren 2019. Det finns möjlighet för ytterligare ett tiotal ungdomshem att delta under 2019.

Avgränsningar i uppdraget

Nedan följer en beskrivning av områden som inte omfattas av SRHR-uppdraget men som är angelägna utvecklingsområden att beakta i verksamhetsplanering för år 2020 och framåt.

Skolans sex- och samlevnadsundervisning

Skolans sex- och samlevnadsuppdrag omfattas inte av SRHR-uppdraget. SiS inväntar en kommande satsning från Skolverket med anledning av Skolinspektionens granskningsrapport av just sex- och samlevnadsundervisningen, som publicerades i februari 2018.¹¹

Lärare på ungdomshemmen omfattas emellertid av delar av den webbutbildning som tas fram.

Unga som varit utsatta för sexuella övergrepp

SiS SRHR-uppdrag omfattar inte riktade insatser för målgruppen unga som varit utsatta för sexuella övergrepp eller personal som arbetar med gruppen. Det pågår emellertid ett samarbete mellan SiS och Rädda Barnen för att implementera traumamedveten omsorg (TMO) på ett urval ungdomshem under 2018. Även om TMO inte är framtaget specifikt för unga med erfarenheter av sexuella övergrepp så syftar arbetssättet till att ge unga som har upplevt trauman trygghet, positiva relationer och copingstrategier. På det sättet främjar TMO barn och ungas läkning och återhämtning efter svåra händelser.

Samverkan

SiS har samverkat med Folkhälsomyndigheten framför allt i behovsinventeringen men också i framtagandet av modulerna i webbutbildningen. SiS ingår också i Folkhälsomyndighetens myndighetssamverkan för SRHR och hiv/STI-prevention.

SiS har samverkat med Skolverket i behovsinventeringen och i de delar i kompetenslyftet som rör elevhälsans uppdrag. Kriminalvården och det nationella

¹⁰ SiS ungdomshem Johannisberg, SiS ungdomshem Långanäs, SiS ungdomshem Nereby och SiS ungdomshem Råby. Därtill har SiS ungdomshem Eknäs deltagit i en avgränsad personalutbildning som inte omfattat sexualundervisning för ungdomarna.

¹¹ Skolinspektionen (2018) *Sex- och samlevnadsundervisning – Tematisk granskning 2018*.

kunskapscentrumet Barnafriad har varit delaktiga som experter i framtagandet av programmet STOPPA.

En annan viktig samverkansarena är den myndighetssamverkan som Nationellt Centrum för Kvinnofriad (NCK) sammankallar till. NCK fortbildar också sedan ett par år tillbaka SiS personal i en riktad utbildning på temat "att fråga om våld". Målgruppen är personal på institutionerna som är involverade i ungdomarnas och klienternas behandlingsplanering och som ställer frågor med hjälp av de standardiserade intervjuerna ADAD¹² och DOK.

Inom ramen för Folkhälsomyndighetens myndighetssamverkan har SiS och Brottsoffermyndigheten diskuterat möjligheterna till informationsinsatser riktade till SiS med anledning av en ny sexualbrottslagstiftning.

SiS har också inlett en dialog med Socialstyrelsen för att beakta beröringspunkter och möjligheter till samverkan i uppdrag på SRHR-området.

Utöver den samverkan som initierats med anledning av SRHR-uppdraget finns relevanta samverkansytor i uppdragen *Jämställdhetsintegrering i myndigheter* (JiM) och *Barnrätt i praktiken*, som SiS omfattas av. Under 2018 har SiS gjort en delredovisning av JiM-uppdraget¹³ och redovisat utvecklingsområden för att beakta barnkonventionen i verksamheten¹⁴.

Denna redovisning har beslutats av generaldirektören Kent Ehliasson. I handläggningen har deltagit enhetschefen Anita Andersson. Föredragande har varit utredaren Åsa Frodlund.

Kent Ehliasson

Åsa Frodlund

¹² Friedman & Utada (1989) *Adolescent Drug Abuse Diagnosis*.

¹³ Statens institutionsstyrelse (2018) *Delredovisning av regeringens uppdrag om jämställdhetsintegrering – beskrivning och analys av arbetet på Statens institutionsstyrelse åren 2015-2017*, dnr. 1.1.1-4016-2017.

¹⁴ Statens institutionsstyrelse (2018) *Redovisning av utvecklingsområden för att beakta barnkonventionen i Statens institutionsstyrelses verksamhet*, dnr. 1.1.1-1584-2018.

Bilaga – Moduler och målgrupper i SiS webb utbildning SRHR

